

סנהדרין כט

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות סנהדרין פרק כג

(ו) אסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו אע"פ שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו ולא למי ששונאו אע"פ שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו אלא צריך שיהיו שני בעלי דינים שוין בעיני הדיינים ובלבם ואם לא היה מכיר את אחד מהם ולא מעשיו אין לך דיין צדק כמוהו: (ז) כל שני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה אסורין לישב בדין זה עם זה שדבר זה גורם ליציאת משפט מעוקל מפני השנאה שביניהן דעת כל אחד נוטה לסתור דברי חברו:

2. שו"ע חושן משפט - סימן ז

(ז) אסור לאדם לדון למי שהוא אוהבו, אע"פ שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו; ולא למי ששונאו, אע"פ שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו, אלא צריך שיהיו השני בעלי דינים שוים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דיין צדק כמוהו: הגה - ומיהו אם דנו, דיניהם דין (הגהות אשר"י ריש סנהדרין). ויש אומרים דבשונאו ממש, דהיינו שלא דבר עמו שלשה ימים מתוך איבה, או אוהבו ממש דהיינו שושבינו וריעו, באלו אין דיניהם דין (טור). וי"א דכל שאינו אוהבו או שונאו ממש, מותר לדונו, ואינו אלא מדת חסידות להחמיר שלא לדונו. ולכן מותר להיות דיין כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (ע"ל ריש סי' י"ג), כי כל אחד בורר לו אוהבו. וכל שכן שהרב יכול להיות דיין לתלמידו (מהרי"ק שורש ט"ז). ואפילו בית דין הפסול לדון משום אהבה ושנאה, יכול להושיב דיינים אחרים כשרים שידונו (פסקי מהרא"י סי' רנ"ח ומהרי"ק שורש כ"א). מי שאומר על הדיין שהוא שונאו או אוהב בעל דינו, אינו נאמן וצריך ראיה לדבריו (טור). המנדה חברו משום שזלזל בכבודו, יכול לדונו אחר כך, מאחר שאינו שונאו. ועיין לקמן סימן ל"ג סעיף:

• עוד עיין מראה מקומות לדף ה

3. מרגליות הים כט. אות ז

מכאן לשני ת"ח ששונאין זא"ז שאין יושבין בדין כאחד... ויעוין בביאור סהמ"צ לרס"ג ח"א עשה י"ט (קל"ז א — ק"מ ע"א) שהקשה הרי בלא"ה יופסלו משום שנאה עצמה דעבר על לאו דאורייתא של לא תשנא את אחיך בלבבך, ובעבירה דאורייתא לא בעינן שיהא בה חימוד ממון ע' מל"מ מלוה ולוה פ"ד ה"ו, והביא דכיון שכל אחד חושב שמצוה לשנא את השני שלפי דעתו ראה בו ערות דבר לפיכך לא מיפסלי משום שנאה כו' עיי"ש.

4. ספר החינוך - מצוה תקנ - שלא לעשות מלאכה בשני מיני בהמה:

שלא לחרוש בשור ובחמור יחדיו, והוא הדין לכל שני מיני בהמה שהאחת היא טהורה והאחת היא טמאה, ולא דוקא חרישה לבד אסורה... כי מטעמי מצוה זו ענין צער בעלי חיים שהוא אסור מן התורה, וידוע שיש למיני הבהמות ולעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינם מינן וכל שכן לעשות עמהן מלאכה... וכל חכם לב מזה יקח מוסר שלא למנות שני אנשים לעולם דבבר מכל הדברים שיהיו רחוקים בטבעם ומשונים בהנהגתם כמו צדיק ורשע והנקלה בנכבד, שאם הקפידה התורה על הצער שיש בזה לבעלי חיים שאינם בני שכל, כל שכן בבני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יוצרם:

5. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף כט עמוד א

ומוציאין את כל האדם לחוץ. בכלל כל אדם ע"כ בעלי דינים לא נכללו דהטעם דמוציאין כל אדם לחוץ נראה שהוא שלא יבושו העדים להודות שבאו להעיד עדות שקר וזה לא שייך במלוה ולוה דהא הם יודעים בלא"ה אם אמת מעידים או לא...

6. מרגליות הים כט. אות ט

היו מכניסין, למאן אילימא לבע"ד התם קיימו כו', אמנם אחרי סדור הטענות ושמיעת העדות לכאורה מסתבר שגם הבע"ד יוצאים שלא יהיו נוכחים כשידונו חברי הב"ד זה מזכה וזה מחייב דאל"כ הרי אין כאן סוד כלל מי המזכה ומי המחייב ומה הולך רכיל איכא כשיספור הדיין דברים ידועים לבע"ד, וע' בחדושי רבינו יונה כ"ב

7. ספר מאירת עינים על חו"מ - סימן יט

(א) וגדול שבדיינים אומר כו'. [1] הטעם שלא ירגיש הבע"ד מי זיכה ומי חייב משא"כ אם אחד משאר הדיינים היה אומר דנתחייב יעלה על דעתו שדיין זה חייבוהו ולכך הקדים נפשו לאמר לו הפסק כמתנקם ממנו

נראה, איפוא, ששיטת הרמב"ם היא כשיטת התוספות. כך כותבים בעל סמ"ג (עשין צח), הר"ן (לקמן מב, א), הרדב"ז (שם), הב"י, הכסף משנה ובעל תוספות יו"ט. נמצא לפי זה שהרמב"ם מפרש את הסוגיה לעיל בדיני נפשות, אבל בהלכה הוא כותב את הדין בדיני ממונות.

מאידך, לפי הראב"ד נראה לכאורה שהדין האומר איני יודע גרוע מן התלמידים, ומסביר מרן הרב זצ"ל בבאר אליהו (ס"ק ד) שאכן התלמיד עדיף משום שלא נכנס מלכתחילה למנין הדיינים, אבל זה שנראה ונדחה גרוע ממנו. כך עולה מדברי הרשב"א בתשובה (חלק ג, שנו) והסמ"ג (שם), שבאמת אין שומעים לו כלל בין בנפשות ובין בממונות. עם זאת אין הכרח להסביר כך בדעת הראב"ד, ואפשר לומר שהאומר איני יודע כמוהו כאחד התלמידים, אלא שכל זמן שלא חזר בו ועומד בספקו הרי הוא כאחד התלמידים שאין לצרפו למנין כל זמן שלא הביע דעה.

12. ערוך לנר על סנהדרין דף כט/א

שם בגמרא ואינש בלא שני לא שכיב: לא קאמר רק דהם יחשבו זה אבל האמת אינו כן דהא מסקינן בחגיגה (דף ד' ע"ב) יש נספה בלא משפט ע"ש. וכן אמרינן בפ"ה דאבות דבר בא לעולם כו' ואי אינו מת רק מי שכלו שניו איך שייד בזה עונש:

13. שו"ע חושן משפט - סימן פא

(ה) לא מהניא טענת השטאה אלא כשתבעו והודה; אבל אם לא תבעו, והוא הודה מעצמו, אינו יכול לטעון: משטה הייתי כך

14. מרגליות הים כט. אות כה

מנין שאין טוענין למסית, מנחש הקדמוני. ברש"י שאין טוענין למסית חבירו לעבוד ע"ז, ולכאורה בנחש הוי הסתה לאכילת איסור לאכול מעץ שצוה הקב"ה שלא לאכול ממנו, ונראה שענין ההסתה לעבודה זרה בנחש הקדמוני היא אמרו והייתם כא-להים...

15. מרגליות הים כט. אות כו

מאי הול"ל דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. ע"ש"ך חו"מ סי' ל"ב סק"ג הגהת חתן הש"ך שהקשה הרי עכ"פ חייב הגורם בדיני שמים א"כ לא היתה מועלת הטענה דדברי הרב במשפט הקב"ה...

16. דף על הדף סנהדרין דף כט עמוד א

ובספר פרורים בשלחן גבוה (פר' בראשית) כתב ליישב קושית הש"ך הנ"ל. דהנה בכל שליה לדבר עבירה הנדון לחייב את המשלח כאשר הוא מוזהר על עבירה זו ולא עושה בעצמו אלא שלח שליה לעשות עבורו העבירה, ובזה אמרינן דאע"ג דיש סברא של דברי הרב לפטור את המשלח, כל זה בענשי ב"ד, אבל כלפי ב"ד של מעלה מתיחס העוון גם אל המשלח להעניש במה שעשה את העבירה ע"י שליה.

אמנם כאן אצל הנחש אין אצלו עבירה לאכול לאכול מעץ הדעת, ולא היה כאן נידון להענישו על מה שנעשה העבירה בעבורו דאין אצלו עבירה לאכול, ורק אדם נצטוה שלא לאכול, והנדון להענישו על שגרם לאדם לעבור על דבר ה' ועל הצווי לא לאכול ולמה הסיתו לדבר עבירה, ועל זה יש לו טענה כיון דדברי הרב ודברי התלמיד שומעין להרב, לא עשיתי מאומה, דלא היה לאדם לשמוע כלל לעצתי ואין אני נקרא מסית כלל, ולכן אם היו טוענים למסית היה טעם לפטור מן העונש דלא גרמתי מאומה, דהיה לו לשמוע לדבר ה', ולא לדברי, ולא למדנו מדברי הראשונים דמקרי דכלפי ענשי שמים אין טענה של דברי מי שומעין, רק למדנו דאעפ"כ מתיחס הדבר אליו כאילו עשה בעצמו אעפ"י שלא היה צריך לשמוע אליו, ואין זה הנדון אם להחשיבו כאילו עשה בעצמו רק אם מקרי גורם לאדם להכשילו ובזה לא שמענו דחלוק דין ב"ד של מעלה מב"ד של מטה.

17. שו"ת מהר"ם שיק או"ח תשובה רכ"ט

ומה שהקשה בסנהדרין דף כ"ט שם רמי בר חמא וכו' אין טוענין למסית וכו' שנאמר לא תחמול ולא תכסה עליו והדר אמרינן אמר ר"נ אמר שמואל וכו' מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני וכו' דהו"ל טענה דברי הרב ודברי התלמיד דמ"ש. והקשה מעלתו נ"י. וכי כעורה זו. דנפקא ל"י מלא תחמול ולא תכסה עליו. ועוד הקשה דמאי ראי' מן הנחש לאדם דבשלמא בנחש לא כתיב ושפטו וכו' והצילו בהעדה אמנם באדם דכתיב והצילו העדה מנין שאין טוענין אפילו למסית ע"כ. ונראה לפענ"ד ליישב דהנה הש"ך בחו"מ סוסי' ל"ב הקשה דמאי טענה יש להנחש, הא מ"מ בדיני שמים הוא

חייב וא"כ אצל הקב"ה לא שייך דברי הרב וד"ת דאפי"ה חייב בדיני שמים אע"ג דאין שלד"ע ע"כ. וח"י התומים שם בס"ק ב דווקא במקום שהמשלח בר חיובא חייב ונצטוה בו בדיני שמים. אבל במקום שהמשלח לא נצטוה בו אינו חייב אפילו בדיני שמים עיי"ש :

וא"כ יש לומר דנפ"מ בכגון שהמסית הוא ב"נ דלא נצטוה שלא להסית אפי"ה קמ"ל שאין טוענין לו והיינו דילפינן מנחש דאע"ג דאינו בר חיובא אפי"ה אין טוענין לו וא"כ שפיר מיושב גם הקושיא השני' אע"ג דבנחש לא שייך ושפטו העדה והצילו העדה מ"מ יש לו מעליותא אחרת לטיבותא שלא נחייבו דהיינו שלא נצטוה ואפי"ה אין טוענין לו. וא"כ שפיר ילפינן מני' דגם לאדם אין טענה אע"ג דכתיב ושפטו העדה וכו' דמה בנחש שלא נצטוה אפי"ה אין טוענין מכ"ש באדם. וגם בב"נ ל"ש והצילו העדה והוי כאלו הוא בעצמו עבד ע"י. כן נראה לי לישב קושיות אלו. ואחתום בברכה המשולשת דברי ידידו הד"ש : הק' משה שיק מברעזאווע.

18. מרגליות הים כט. אות כט

אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר אמר א-להים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. ע' אבות דר"נ פ"א ה ועשו סיג לתורה כו' כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו כו' איזהו סיג שעשה אדה"ר לדבריו הה"א ויצו ה"א על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ועץ הדעת טו"ר לא תאכלו ממנו כי ביום אכלך ממנו גו' לא רצה אדה"ר לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לתורה יותר ממה שאמר לו הקב"ה כו', ולכאורה הרי אדרבא מכאן מוכח שאין לעשות סייג שע"ז נכשלו ואיך הסמיכו זה למשנת ועשו סיג לתורה, אמנם זהו שהעירו חז"ל על ועשו סיג לתורה היינו שתדעו מה הוא עיקר דין תורה ומהו משום סייג וגדר, ואם אומר על הסיג שהוא איסור תורה הרי הוא עובר בבל תוסיף, ע' רמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ט, וע"י הוספה זו יבוא לגרוע, וזהו שהודגש בלה"כ ויצו ה"א על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ומעה"ד טו"ר לא תאכלו ממנו גו' (בראשית ב' טז) וכן (שם ג' יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך "לא מ"ר" לא תאכל ממנו וגו' שלכאורה מפליאה פה מלת "לאמר" אם נקטה תורה כך בדברי ה' למשה הרי היה זה ציווי לאמר לישראל ומה ענינו פה, אע"כ שנצטוה "לאמר לחוה" שנאסרה האכילה, וכמו שלא הוסיף מרע"ה להגיד בשם ה' איסורי דרבנן כגופי המצות כן לא היה אדה"ר צריך לומר הסיג בתור ציווי ה', וכיון שהוסיף והגיד לחוה שנאסרה כמו כן הנגיעה נכשלה ...

19. שערים מצויינים בהלכה

אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. פרש"י
שלא ליראות שבע מממון. נראה דהטעם
בזה משום עין הרע. וכזה מצינו במס' תענית
(:) עה"כ (מקץ מב-א) "למה תתראו", שאמר
יעקב לבניו, אל תראו עצמכם כשאתם שבעים
לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא
יקנאו בכם. וע"י מה שהארכנו במס' ב"ב (ק"ח.
ד"ה דאיבעי) שחוששין להלכה לעין הרע.
וכבר הבאנו כמ"פ דלכל מדה ומדה יש גבול,
וכן בהא דהכא, דהרי כתיב (דברים ב-ז) "כי ה'
אלקיך ברכך בכל מעשה ידיך", ופרש"י לפיכך
לא תכפרו את טובתו לראות כאילו אתם עניים,
אלא הראו עצמכם עשירים.

20. ערוך לנר על סנהדרין דף כט/ב

אתו תבעינהו ליורשים: פ"י מספק תבעו ליורשים כיון דאביהם הודה אבל הם לא ידעו אי חייב להם או לא. דאל"כ למה אמרו לר"ח ניזול ונהדר ממנ"פ אי ידעו בודאי שה' חייב להם למה רצו להחזיר ואי ידעו בודאי שלא היה חייב להם מ"ש דברישא לקחו החצי שלא כדין ואחרי שדן ר"ח שלא צריכים היורשין לשלם החצי האחר רצו להחזיר גם חצי הראשון אלא ע"כ דהם היו מסופקים ולצאת ידי שמים רצו להחזיר החצי:

21. רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף קעז עמוד ב

לא אמר תנו אין נותנין. אע"ג דאיכא למימר אין אדם עושה קנוניא על בנו דניחא ליה לבנו יותר מבאחר ואי לאו דהוה חייב לאחר מנה לא הוה אמר ואפ"י [הכי] אם לא אמר תנו אין נותנין. ודאיכא למימר כי לא אמר תנו האי דאמר הכא מנה לאחר בידי להכיקאמר (באדם) [1] שלא להשביע את בניו שלא יאמרו בני אדם כמה ממון מניח להם ונותנין בו עין:

22. יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף קעז עמוד ב

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק וכי אדם עושה קינוניא על בניו. דרב ושמואל דאמרי תרויהו ש"מ שאמר מנה לפלוני בידי ומת. אמר תנו נותנין, לא אמר תנו אין נותנין. אלמא אע"ג דאין אדם עושה קנוניא על בניו כיון דלא אמר תנו [2] אמרין אדם עשוי שלא להשביע את בניו, ולא להודאה גמורה איכון אלא שלא להחזיק בשבעים ועשירים בעיני בני אדם מפני הגזלנין והתמסנין.

23. שו"ת הריב"ש סימן שעא

ועוד אני אומר מסברא: דההיא: דחזקה אין העדים חותמים על השטר, אא"כ נעשה בגדול; לא נאמרה אלא בעדים ידועים ומוחזקים, כמו סופרי הדיינים, שהיו רגילין לכתוב השטרות בזמן חכמי התלמוד. והם בקיאים ברוב הדינים, כדאמרין בריש גטין: סתם ספרי דדייני, מגמר גמירי. אבל באותן עדים שחתמו בשטר מכירה זו, שלא היו בודאי מוחזקים, ולפי הנשמע: היו קלי עולם; אין לומר בהם האי חזקה. כי לא לקלים דעת; ותבונה לדעת חק ומשפט וחכמת, מה להם... ונ"ל ראייה, מדגרסינן בפרק זה בורר (כ"ט): ההיא אודיתא, דלא הוה כתיב בה: אמר לן, כתובו וחתומו, והבו ליה. אביי ורבא, דאמרי תרווייהו: היינו דר"ל, דאמר ר"ל: חזקה אין העדים חותמין על השטר, אא"כ נעשה בגדול. מתקיף לה רב פפא, ואי תימא רב הונא בריה דרב יהושע: מי איכא מידי, דאנן לא ידעינן, וספרי דבי רב ידעי? שאלתינהו לספרי דאביי, וידעי; לספרי דרבא, וידעי. הנה שלא נאמרה חזקה זו, אלא בעדים מובהקים, כגון ספרי דאביי וספרי דרבא, הבקיאין בדיני השטרות ...

24. מרגליות הים כט: אות ה

ח. כבר חזרה נקן. ביד רמה כ' מה ששלמתם ע"פ זקן שלמתם ואי אתם יכולים לחזור בכס הואיל ולא טעה בדבר שנאמר

בפירוש והו"ל כמו שטעה בשקה"ד דקיי"ל מה שעשה עשוי, ומהדר מתבעייה לדיינא נמי לא דר"י בר"י מומחה לרבים הוה ותנן אם היה מומחה לרבים פטור מלשלם, ואיבעית אימא רשותא הוה נקיט מרבי כו', שמעינן מנה דכל מילתא דליתא בהדיא כה"ג מה שעשה עשוי ולא מהדרין ליה וה"מ דנפק ממונא מידיה דהאי בע"ד ומטי לידא דאידך אבל היכא דלא אספיק לשלומי אע"ג דגמר דיניה לשלומי מהדרין ליה, וע' בס' דבר משפט חו"מ סי' ג' סע' ב אות

הודאה בפני שלושה

א. מהו כח בית הדין. במסכת בבא מציעא (דף טו, א) אומרת הגמרא שיש מלוה ע"פ שגובים אותו ממשועבדים אם עמד בדין, ומבואר ברש"י שם 'כיון שחייבוהו ב"ד, אית ליה קלא והוה ליה כמלוה בשטר'. אולם בהמשך הסוגיות שם בדף יז, א מובאת מסקנת רב זביד שכל שהיה פסק דין אין כותבים שטר הודאה או אדרכתא ויכול הלוה לטעון פרעתי. לכאורה הסוגיות סותרות, שהרי אם העמדה בדין כמלוה בשטר הוא, א"כ מדוע יכול לטעון פרעתי? ונחלקו הראשונים בתרוץ הקושיא ומחלוקתם נלמד על סמכות בית הדין בענין זה.

הרא"ש (שם פא סי' מב) מחלק בין הסוגיות, וכותב שהעמדה בדין נחשבת כשטר רק לענין הזכות לגבות ממשועבדים מפני שהדיון בבית דין מוציא קול על דבר קיום החוב, אבל אין כאן שטר שימנע מן החייב לטעון שפרעו. [לעומתו, מחלק הרי"ף בין הסוגיות בדרך שונה, שהסוגיה הראשונה עוסקת במי שאינו מציית לדין, ועל כן חזקה שלא פרע אחר שיצאו מבית הדין וכותבים לו שטר שלא יטען אח"כ פרעתי. אולם, בסוגיה השניה מדובר במי שמציית לדין ומסתמא פרע לאחר מכן, ולכן לא כותבים לו שטר ויכול לטעון שפרע.

26. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צט

באור איסור שיש בהזמנת אנשים שיבואו להתפלל בביהכ"נ בשבת כשיודעין שיבואו במאשינעס מ' לעומר תשי"ג.
 נשאלתי מהרב ר' נפתלי קארלבאך מדעטראיט אם יש איסור לפני עור להזמין אנשים שיבואו להתפלל בשבת לביהכ"נ כשיודע שיחללו השבת בנסיעה במאשינעס. והשבתי דלהזמין את הרחוקים באופן שאי אפשר שיבואו בלא חלול שבת ודאי אסור, והוא עוד גרוע מאיסור לפני ע שהרי הוא עוד באיסור מסית. ואף שאיסור מסית לחיוב סקילה הוא רק מסית לעבוד עכו"ם, מ"מ לענין האיסור ועונש כלפי שמיא בכל החומר שאין טוענין למסית יש בכל האיסורים כמפורש בסנהדרין דף כ"ט שיליף ר"ש בר נחמן א"ר יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני אף שלא היה חטא ע"ז אלא האיסור אכילה מעץ הדעת. חזינן שאיסור מסית יש לכל עבירה, אך שאין עונשין בדיני אדם רק על מסית לע"ז, אבל בדיני שמים יענש, ולא ילמדו עליו סנגוריא.

ואיסור לפני ע יש אף באינם רחוקים כ"כ כשיודע שיתעצלו לילך ברגלים ויסעו במאשינעס אבל איסור מסית ליכא באינם רחוקים. ואם אינה בלשון הזמנה אלא סתם הודעה שעושים מנין ונותנים פרסים להבאים להתפלל שהכוונה בעצם הוא רק לקרובים אבל ידוע שיבואו גם רחוקים במאשינעס מסתבר שאין בזה דין מסית ובדין לפני ע יש להסתפק. וצריכים לפרש שלא יתנו פרסים אלא לאלו שיבואו ברגליהם בהיתר.